

Transporty na východ

Většina českých Židů nebyla zavražděna v Terezíně, ale v koncentračních a vyhlazovacích táborech na území okupovaného Polska a Sovětského svazu. I když se vraždění v plynových komorách v Osvětimi a v dalších vyhlazovacích táborech stalo jedním ze symbolů holocaustu, o skutečných osudech českých Židů, kteří umírali na obsazených územích, je často známo poměrně málo. Jako by ve výkladech českých dějin bylo nemožné sledovat osudy československých židovských občanů, kteří byli zavražděni za hranicemi protektorátu. Proto v následujícím textu zachycujeme alespoň některé z jejich příběhů.

„Východ“ byl nejasně definovaný prostor, který především představoval neznámou hrozbu, k níž se vztahovaly velké obavy vězňů. Pro nacisty byl „východ“ v různých formách místem pro experimenty s rasistickou přestavbou společnosti. Vždyť Adolf Hitler hledal „Lebensraum“ (životní prostor), který údajně rasově definovaný německý národ nutně potřeboval k svému rozvoji, právě na okupovaných východních územích. Po okupaci Polska si nacisté představovali, že se jim podaří tamější společnost rychle proměnit podle rasistických kritérií. Zejména v západní části, která byla připojena k „Třetí říši“, chtěli co nejrychleji vysídlit Poláky a Židy a naopak zde usadit německé osadníky. Generální gouvernement (centrální část okupovaného Polska) považovali nacisté za zásobárnu levné pracovní síly a systematicky zde likvidovali místní společenskou elitu. Zde vznikla většina ghatt, stejně jako první vyhlazovací tábory pro Židy. Na okupovaném sovětském území vedli nacisté bezohlednou rasovou válku, kterou německá propaganda vykreslovala jako boj proti bolševismu. Nemilosrdný teror proti civilnímu obyvatelstvu, tábory válečných zajatců, kteří umírali po statisících na podvýživu a nemoci, vypálená města a vesnice – takový byl obraz německé nadvlády.

401 – Židé z minského ghetta odklízejí sníh na nádraží, únor 1942

Bundesarchiv Koblenz

Podobně jako na mnoha jiných fotografiích z doby holocaustu i zde si fotografovo předsudečné oko vybíralo tradiční Židy a posmívalo se jejich údajné neschopnosti fyzicky pracovat.

Čeští Židé v ghettu v Lodži

Systematické deportace Židů z území protektorátu začaly na sklonku roku 1941. V pěti transportech, označených prvními písmeny abecedy, bylo z Prahy vypraveno v říjnu a listopadu 1941 více než pět tisíc osob. Jejich cílem bylo ghetto v Lodži. První transport byl vypraven z Prahy 16. října 1941. Z bubenečského nádraží odjeli ještě normálními osobními vlaky. Kromě šoku z příjezdu do přeplněného a hladovějícího ghetta deportovaní z Prahy vnímali, že obyvatelé ghetta se od nich liší. Nejen jazykem (polštinou a jidiš) a větší mírou pobožnosti, ale i zbídačeným stavem, ve kterém se po roce a půl života v ghettu nacházeli. V protektorátu se sice zaváděla protižidovská opatření již od jeho vzniku, ale doposud čeští Židé žili v lepších podmínkách.

V Lodži byli nově příchozí zpočátku hromadně ubytováni ve školách. Neexistující kanalizace, špatné hygienické a obecně životní podmínky v ghettu se pro ně staly krutou realitou. Zpočátku jedli z dovezených zásob a na černém trhu prodávali či měnili za jídlo věci, které si přivezli z Prahy a které pro život v ghettu byly nepotřebné. Potravinové přiděly nebyly po příchodu pražských a dalších transportů z „Říše“ zvýšeny. Celkem 20 tisíc nových vězňů přineslo pro stávající obyvatele ghetta ještě větší hlad a předlínění. Proto není divu, že obyvatelé ghetta vnímali nově příchozí nepřátelsky. Navíc funkce v „samosprávě“ ghetta a výhodné pracovní zařazení, které znamenalo lepší přiděly jídla, byly již rozděleny mezi polské Židy. To vše komplikovalo integraci nově příchozích. Teprve postupně se začleňovali do pracovního života a stěhovali se ze společného ubytování do uvolněných bytů. V lednu 1942 začaly deportace z Lodže do nově zbudovaného vyhlazovacího tábora v Chełmnu. Zpočátku byli Židé z protektorátu a „Říše“ před těmito transporty chráněni, ale již od května 1942 byli i oni posíláni do vyhlazovacích táborů. Z celkem 5003 Židů deportovaných z protektorátu do lodžského ghetta se dožilo konce války pouze 282.

402 – Deník Viktora Hahna, 1942

Viktor Hahn byl deportován do Lodže transportem E z Prahy 3. listopadu 1941. V ghettu se dobrovolně přihlásil na práci do Poznańska. Spolu s dalšími muži tak opustil ghetto. To mu pravděpodobně zachránilo život. Později prošel Osvětím a byl osvobozen v táboře Ebensee v Rakousku.

„12. května
[...]Stále ještě docházejí peníze z Prahy, já však nic nedostávám, ale vlastně ani peníze nepotřebuji. Podle zásilek se poznává, co je dosud židů v Praze. Co je vlastně s Jarkou a Ančou? Co s maminkou? Je to dobře, že jsem opustil Prahu, anebo jsem měl zůstat. Dnes nevážím ani 65 kg, to znamená, že jsem 20–25 kg ztratil na váze. Cítím to hlavně v nohách. Aša by se divila jak vypadám. Já jsem ale zapomněl vzít si z Prahy spoustu věcí k jídlu, hlavně jíšku, kakao, krupici, rýži aj. To co jsem měl, jsem brzo snědl a někteří mají zásoby ještě dnes, samozřejmě manželé, resp. manželky. Svobodní šmahem umírají.“

Židovské muzeum v Praze

Ghetto Lodž

Lodžské ghetto bylo nacisty zřízeno 8. února 1940 v chudinské části Baluty a na předměstí Maryšin. Do dubna téhož roku do něj bylo přesídleno židovské obyvatelstvo ze samotné Lodže a došlo k uzavření jeho hranic. Na pouhých čtyřech čtverečních kilometrech bylo vězněno více než 160 tisíc lidí. V letech 1941 a 1942 bylo do ghetta deportováno dalších 38 500 Židů, z toho 20 tisíc z „Říše“ a protektorátu, zbytek z blízkých měst.

Přelidnění, epidemie, nedostatek paliva a potravin stejně jako nedostatečné sanitární podmínky způsobily, že zhruba 43 500 lidí (21 % všech obyvatel ghetta) zemřelo na následky podvýživy, zimy a nemocí.

Od ledna 1942 probíhaly z ghetta deportace do nedalekého Chełmna, kde byli vězni zabíjeni v pojízdných plynových komorách. Prvními oběťmi se stali pacienti nemocnice. Následovala tzv. „špera“ (z německého die Sperre, doslova „závora“), uzavření ghetta. Mezi 5. a 12. zářím 1942 byl vyhlášen zákaz vycházení. V celém ghettu probíhaly selekce vedené jednotkami německých vojáků za asistence židovské pořádkové služby. Staří lidé, děti a práce neschopní byli zadrženi a zařazeni do transportu. Ghetto, kde zůstali zejména mladí a praceschopní lidé, tak bylo přetvořeno v jednu velkou továrnu. Na počátku roku 1944 se nacisté rozhodli ghetto uzavřít. Zbylí vězni byli v létě 1944 posláni do vyhlazovacích táborů v Chełmnu a Osvětimi.

403 – Lidé čekající ve frontě na výdej polévky v Lodži
Židovské muzeum v Praze

Chełmno

Vyhlazovací tábor Chełmno byl založen v blízkosti stejnojmenné polské vesnice, 75 kilometrů od Lodže. Stal se prvním vyhlazovacím střediskem, ve kterém byl ve velkém měřítku k vraždění užíván plyn. V plynovacích vozech zde bylo zavražděno 320 tisíc lidí. Mezi nimi též pět tisíc Romů, kteří byli vězněni v lodžském ghettu, Poláci, sovětské válečné zajatci a 88 dětí z Lidic.

Chełmno bylo v provozu ve dvou etapách: od prosince 1941 do března 1943 a v roce 1944 od dubna do července v souvislosti s likvidací lodžského ghetta. V září 1944 se nacisté rozhodli zničit všechny důkazy o masovém vyvražďování v Chełmnu a vykopali a spálili ostatky obětí, které byly pohřbeny v masových hrobech. Sovětská armáda se k Chełmnu přiblížila v lednu 1945. Posledních 48 vězňů se pokusili nacisté zavraždit. Ti se vzbouřili a třem z nich se podařilo utéci.

Chaim Rumkowski

Před druhou světovou válkou byl Mordechai Chaim Rumkowski neúspěšným obchodníkem a později ředitelem sirotčince. Po vytvoření lodžského ghetta se stal předsedou tamější „židovské rady“. Stejně jako ostatní předsedové „židovských rad“ v ghettech se snažil zajistit co nejlepší životní podmínky vězněných osob a prostřednictvím pracovního nasazení, z něž mělo nacistické Německo prospěch, zabránit likvidaci ghetta. Zároveň však musel vycházet vstříc požadavkům nacistů. Svého postavení Rumkowski často zneužíval. Nechával se oslovovat prezident a považoval se za neomezeného vládce ghetta. K jeho správě vytvořil několikatisícový úřednický orgán. Zatímco většina obyvatel ghetta trpěla v katastrofálních životních podmínkách, on a jeho blízcí žili v relativním, ale na odiv stavěném přepychu. Při likvidaci ghetta byl zařazen do posledního transportu do Osvětimi, kde byl spolu se svou manželkou a adoptovaným synem zavražděn.

404 – Řeč Chaima Rumkowského před deportací dětí z lodžského ghetta, 4. září 1942

„Ghetto je zasaženo tvrdou ranou. Požadují to, co je nejdražší – děti a staré lidi. Nebyl jsem poctěn tím mít vlastní dítě, a tak jsem zasvětil své nejlepší roky dětem. Žil jsem a dýchal společně s nimi. Nikdy jsem si nedokázal představit, že já sám budu nucen položit tuto oběť na oltář. Ve svém pokročilém věku jsem nucen natáhnout své ruce a prosit: „Bratři

a sestry, dejte mi je! – Otcové a matky, dejte mi své děti.‘
[...] V průběhu včerejška mi bylo nařízeno poslat pryč 20 000 Židů z ghetta, a pokud to neudělám – ,uděláme to sami, nebo to necháme na jiných?‘ Nabízí se otázka: ,Měli bychom to akceptovat a udělat to sami, nebo to necháme na jiných?‘ Nebyli jsme vedeni myšlenkou ,kolik jich ztratíme?‘, ale ,kolik jich můžeme zachránit?‘, a tak jsme byli přivedeni k závěru, já a mí nejbližší v práci, že ač to bude jakkoliv obtížné, musíme na sobě nést tíhu tohoto nařízení. Musím provést tuto složitou a krvavou operaci, musím odříznout končetiny, abych zachránil tělo! Musím odebrat děti, a pokud ne, udělají to jiní, Bože odpusť. Zdravý rozum říká, že mohou být zachráněni ti, co mohou být zachráněni, a kdo mají šanci být zachráněni, a ne ti, pro které není šance v žádném případě. [...]“

Jad vašem

Pobaltí

405 – České dívky při práci v Tallinnu, 1943

archiv Horsta Luftschitze

406 – Ota Urbach

archiv Oty Urbacha

Ota Urbach (1922) byl deportován do Terezína v prosinci 1941. Již v lednu 1942 byl zařazen do transportu P do Lotyšska. Stal se jedním z 16 přeživších tohoto transportu.

Lotyšská Riga byla cílovou stanicí prvních dvou transportů, které opustily terezínské ghetto 9. a 15. ledna 1942. Vězni z prvního českého transportu nahradili spolu s německými Židy původní obyvatele řížského ghetta, kteří byli až na výjimky během dvou rozsáhlých masakrů zastřeleni v nedalekých lesích. Desítky mladých praceschopných mužů z českých transportů byly odvezeny na práci v táboře Salaspils. Panovaly zde mimořádně těžké životní podmínky: silné mrazy, nemožnost udržování hygieny, hlad a brutální chování dozorců z řad SS. Ani v ghettu nebyl život o mnoho snazší – vězni, včetně žen, byli využíváni k nejtěžším pracím, na všechny doléhala každodenní starost, jak si obstarat alespoň malé přilepšení k nedostatečnému přidělu potravin.

V řížském ghettu probíhaly likvidační akce zaměřené zejména na staré lidi, děti a nemocné. Po zrušení ghetta v létě 1943 byli zbylí Židé přemístěni do nově zřízeného koncentračního tábora Kaiserwald. Odtud pak velká většina putovala přes koncentrační tábor Stutthof u Gdaňsku k dalšímu otrockému nasazení v Německu, kde je osvobodily americké a britské armády, či do okolí Stutthofu, kde je po pochodech smrti našla na jaře roku 1945 sovětská vojska.

Do Pobaltí směřovaly i transporty vypravené 20. srpna a 1. září 1942. Z prvního z nich se po válce nikdo nepřihlásil a s největší pravděpodobností bylo všech tisíc vězňů okamžitě po příjezdu zavražděno. Druhý byl pro „přelplněnost“ ghetta v Rize poslán dál do Estonska, kde zastavil na malém nádraží Raasiku. Ještě na nádraží proběhla selekce a většina lidí byla přistavenými autobusy odvezena. Na písčité planině zvané Kalevi Liiva byli všichni „praceneschopní“ muži, ženy i děti přinuceni se svléknout a odevzdat všechny cennosti. Poté byli zastřeleni a pohřbeni do předem vykopaných hromadných hrobů. Válku přežila jen malá skupinka žen, která se přes koncentrační tábor Jägala dostala do Tallinnu, kde byly využívány například při odklizení trosek po bombardování a stavebních pracích. Přes další koncentrační tábory v Estonsku se terezínské ženy dostaly do dalších koncentračních táborů na území Německa. Část z nich byla osvobozena v Bergen-Belsenu, část Červený kříž evakuoval do Švédska.

407 – Vzpomínka Oty Urbacha

„[...] SS-Obersturmführer Lange přijížděl do Salaspilsu vždycky tak jednou dvakrát za týden a my říkali, ten sem jezdí jako do bažantnice. On tam jezdil na odstřel Židů...“

sbírka rozhovorů Lukáše Přibyla

408 – Vzpomínka Oskara Benedikta

„Když jsme ty zavazadla vykládali z vagónů, snažili jsme se je upustit tak, aby se to zavazadlo otevřelo a my v něm našli něco k jídlu. A zatímco jsem zrovna zvedal jeden kufr a měl salám v jedné nohavici a balíček keksů v druhé, z lesa vyšel Dr. Lange a přistoupil k nám, co jsme vykládali ten vlak. Muž vedle mě byl přinucen spustit kalhoty. Zřejmě v těch kalhotách taky něco měl, tak si musel kleknout a Lange mu dal revolver k týlu a popravil ho půl metru ode mne.“

sbírka rozhovorů Lukáše Přibyla

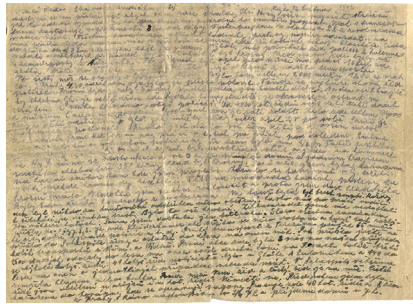
Oskar Benedikt (1920) byl deportován do Terezína v prosinci 1941 a o měsíc později zařazen do transportu do Lotyšska. Stal se jedním z 16 přeživších transportu P.

409 – Rudolf Lange
Bundesarchiv Berlin

410 – Koncentrační tábor Salaspils, 1941–42

Bundesarchiv Koblenz

411 – Ilegální moták Marty Richterové z ghetta v Rize adresovaný sestře, pravděpodobně 1943

„[...] Vlak s transporty zastavuje na předměstí 8km od Rigy. Vystupujeme z vlaku a SS s revolverama v ruce řadí. Všechna zavazadla odložit, hodinky, prsteny, papíry odevzdat, i na mě přišla řada. [Nedám?] nic a přitom se mně zdá, že hodinky tikají hlasitěji. Cesta do ghetta trvá 8km. Před námi zde byly už 4 transporty z Německa. Po (třech) dnech byl apel pro muže na práci 16km od ghetta. Muži do 55 let [...] šli pryč a hlavně z našeho transportu. Po 6 měs. se vrátili v hrozném stavu. Bylo tam celkem 2000 mužů, 1200 se vrátilo. Z Prahy 430 dešlo a vrátilo se přesně polovic. První týdný nebyl žádný přiděl jídla, jen kousek chleba, na den asi 2 krajíčky chleba. Gh. je velké, dříve zde bydleli jen ti nejchudší. Je ohraničené ostnatým drátem, zvenku hlídáno lotyš. policií. Od 4000 lot. Židů nás dělí také drát a můžou k nám na povolení. 400 jejich žen je také zvlášť. Žilo zde celkem 94.000, ženy a děti odstřelili v gh. Jak měli vždy večer apel, 2 x po sobě. Sami je pak museli pochovat. Mnoho jich našlo své ženy, děti a d., ovšem mrtvé. Po 3 dnech jsme zařazeni na práci v bytech po nich pod dohledem. Smíme vzít z bytu si v [...] sebou potraviny. Na zemi bylo na ½ m šatů [...] byl prostřený stůl a jídlo [...] Ve ¼ 7 ráno se nastoupilo a v 9 hod. se přišlo domů s jedním krajícem suchého chleba při 35 zimy, hlad byl hrozný. Po 2 měsících jsem byla zařazena na házení sněhu tam, kde jsem přijela. Začalo se pracovat, v gh. ležely ještě někde hromady textilií [...]“

Židovské muzeum v Praze

412 – Marta Richterová před deportací
Židovské muzeum v Praze

Ilegální korespondence z ghetta v Rize se zachovala jen ve zcela výjimečných případech, mezi něž patří i motáky Marty Richterové (1909–1942). Richterovi žili ve „smíšeném“ manželství, a když v protektorátu vstoupily v platnost rasové zákony, rozhodli se rozvést, aby nebylo ohroženo manželovo zaměstnání v brněnském Radiožurnálu. Toto rozhodnutí se Martě stalo osudným. Byla deportována prvním transportem z Brna do Terezína a o pár týdnů později do Rigy. První dlouhý Martin dopis byl adresován její sestřenicí Hedě, provdané za „ářijce“. Hedě přišel jednoho dne balík z Rigy, poslaný přes Německo. V něm byla žádost, aby Stuchlíkovi urychleně nechali Martě opravit podpatky na lyžařských botách a boty poté okamžitě poslali na adresu jejího německého mistra, který vše zprostředkoval a právě trávil dovolenou v Německu. Boty byly dány do opravy ševci, příteli manželů Stuchlíkových. Ten k nim večer přiběhl domů, že pod oběma podpatky našel motáky od Marty. Ilegální dopisy jsou psány na tenkém papíru a místy jsou špatně čitelné, a proto se některá slova nepodařilo rozluštit.

Ghetta v Generálním gouvernementu

Za cíl většiny transportů na polská území byla vybrána městečka, která sloužila jako tranzitní ghetta a ležela na železničních trasách směřujících k vyhlazovacím táborům. Podstatnou část obyvatelstva tvořili chudí lidé, kteří bydleli v jednoduchých dřevěných domech. V obcích nebyla kanalizace, většina ulic neměla dláždění. Hygienické podmínky zde byly v porovnání s protektorátem velmi špatné.

Židé z protektorátu a z Německa byli umístěni do domků původních obyvatel, v nichž společně žilo doslova namačkáno až deset rodin. Příděly potravin byly zrušeny a deportovaní byli odkázáni výhradně na nákup potravin z prostředků, které si přivezli. Postupně tak prodávali vše, co se dalo. Řada lidí nepřežila kruté životní podmínky v ghettu, mnozí byli zastřeleni na ulici i v domech. Nejobávanější však byly tzv. „vysídlovací akce“. Během nich byli vězni násilím nahnáni do vagonů a odvezeni pryč. Práceschopní vězni byli internováni v pracovních táborech nebo nasazeni na stavbách,

v továrnách a výrobních dílnách. Nemocní, staří lidé a matky s malými dětmi byli většinou deportováni do vyhlazovacích středisek a ihned po příjezdu zavražděni v plynových komorách.

Židé v ghettech na území Generálního gouvěrnementu (polští Židé, ale i deportovaní z obsazených zemí střední, západní a částečně i jižní Evropy) byli likvidováni během tzv. „Akce Reinhard“ (pojmenované na počest Reinharda Heydricha). V jejím rámci bylo od března 1942 během roku a půl zavražděno ve vyhlazovacích táborech Belzec, Sobibor a Treblinka více než 1,5 milionu lidí. Většina vězňů deportovaných z území protektorátu v první polovině roku 1942 zahynula v závěrečné fázi vyhlazování židovského obyvatelstva v rámci „akce“ s krycím názvem „Erntefest“ („Dožínky“). Během ní bylo v noci z 3. na 4. listopadu 1943 v Majdanku, Poniatowé a Trawnících zavražděno více než 42 000 lidí.

413 – Meliorační práce v táboře vodního hospodářství Sawin, patrně v létě 1942

Židovské muzeum v Praze

Zde, v obtížných podmínkách, většinou nevhodné a nedostatečně oblečení, po kolena ve vodě, vykonávali muži i ženy ty nejtěžší práce. Mnoho z nich zemřelo během tyfóvé epidemie, která v táboře vypukla, jiní zahynuli vysílením, řada z nich byla bezdůvodně zastřelena.

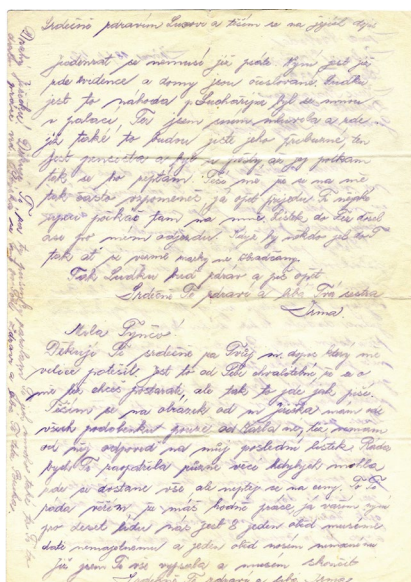

414 – Ghetto v Izbici, 1941

Deutsches Historisches Museum

415 – Irma Svobodová před válkou

416 – Dopis Irmy Svobodové rozené Popperové, 1942

„[...] já vařím nyní pro deset lidí, nás jest 8, jeden oběd musíme dáti nemajetnému a jeden oběd nosím nemocnému...”

Židovské muzeum v Praze

Irma Svobodová (1895–1942) v dopisu odeslaném měsíc po příjezdu do ghetta popisuje bratrovi Ludvíkovi Popperovi a jeho ženě Klementýně situaci v ghettu Izbica.

417 – Ludvík Jelleník před deportací
Národní archiv

Im innigen Gedanken sind in Liebe um Euch seit
il 30 Km von Lublin bei voller Gesundheit und Wohlgefühl
lebende Grüns und Kränze. Hoffe Euch völlig wohl und in die-
niger Situation. Bitte schreibt mir, wie es Euch und allen Lieben geht. Die
Freundin von K. Carsten, nach hier ist möglich und bitte mir ganz einfache
Sachen wie Brot, gewöhnliche Kränze, Bündeln, Rüsse einfache, billige Leder
in senden. Lasst Euch mit Liebe grüßen. Hier sind viele Bekannte hier u. a.
aus Familie des Pelika von der dem. Seidenfabrik getroffen, ich dürfte Euch
abkommen. Die gibt es hier, aber ich bin nicht zufrieden, was ist mit Walter
und Trude bitte schreibt mir die Adresse, ob der Baumeister die ganze
Reparatur von jetzt an im Herbst machen wird. Es glänzt die Nummerung man
die des Hauses ist wichtig, das eine andere Partei nicht für eine andere. Hier
ist kühler, mehr Wetter. Meine Stimmung ist gut. Nicht zu. Nur ein Teil von
das Berg. Ich mit mir ist u. Port abhört. Man kann hier auf eine ange-
sende, bitte aber gleichzeitig Karte senden. Bitte im Herbst mir primitive son-
tägliche Milchsaft/Sternen, Rost, Kesseln, etc. etc. etc. etc. etc. etc.
Alles, was ich Euch sende.
Piaski, 15. April 1942.

418 – Dopisnice Ludvíka Jelleníka z ghetta Piaski, 15. dubna 1942

Ludvík Jelleník (1899–1942) píše z ghetta
Piaski Hermannu Jelleníkovi do Brna. Sděluje,
že je možné posílat do ghetta malé balíčky
s docela obyčejnými a levnými věcmi: chleba,
koláče, buchty.

Židovské muzeum v Praze

„S vroucí vzpomínkou a starostí o Vás Vám v plném tělesném
a duševním zdraví posílám z místa ležícího 30 km od Lublinu co
nejserdečnější pozdravy a přání. Doufám, že jste úplně zdraví
a dosud veselé mysli. Napište mi prosím, jak se Vám a všem milým
blízkým daří. Sem je možné posílat drob. balíčky a prosím,
abyste posílali úplně jednoduché věci jako chleba, obyčejné
koláče, buchty, zkrátka jednoduché, levné věci. Pozdravujte
Deuloha a Penhku. Je tu hodně známých, setkal jsem se např.
i s rodinou řed. Pelika z býv. továrny na hedvábí, možná si
na něho vzpomenete. Jak se vede Oskarovi, pracuje a je spoko-
jený, co je s Walterem a Trudou, napište mi o tom, prosím,
a taky jestli udělá tu velkou opravu už teď, nebo na podzim.
Myslím, že zvláště střechu je nutné rekonstruovat, protože dřív
se další partaj nenastěhuje. Tady je chladné, sychravé počasí.
Náladu mám dobrou. Zatelefonujte ing. Meißnerovi, že je tu se
mnou ing. Iltis a prosí o poštu. Mohou se sem posílat vlastně
i dopisy, a pošlete prosím současně i dopisnici. V balíčku
prosím posílat jen primitivní vydatné pečivo/housky, chleba,
jednoduchou buchtu, příp. nějaký laciný čaj.

Všechny vroucně zdravím a líbám,

Váš

Piaski, 15. duben 1942“

...vždy také hodně lidí a protože každý bez
 národnosti. V táboře je jako v ulici, a čas pítka
 skoro rychle. Právě je jako chladné a deštivé a při
 tom byly jen kachle a kachle. Těsně se to také dává.
 Ale to je všechno, protože to lidé tuším jako
 podle, když ještě přide a je zde jen velké, přes to,
 je jen krátké. Až do té doby jako Fraga H.
 Mám na mysl také m. maminka se ani sama
 dělá? Jak se líbí jít do školy? Když přijde
 k jídlu, přide trochu mlsné, když mi, je to
 rád to jako naprostě velmi mnoho, látky se psaní
 ...

419 – Ilegální dopis Karla Bauma

„Drahá Jiřinko,

[...] já jsem chválabohu zdrav a snad si to zdravíčko udržím
 také do budoucna. Co se týče stravy, jsem spokojen. Skládá se
 hlavně z tekutých a zeleninových jídel, byl. čaje a podobně.
 Trochu horší je to co se týká hygieny, ježto není voda.
 Následkem toho se vyskytlo trochu broučků, ale ani to není
 k smrti [...].“

Židovské muzeum v Praze

Ilegální dopis bývalého důstojníka československé armády Karla Bauma (1903–1942) adresovaný
 manželce Jiřině a synkovi Jiřímu byl napsán s největší pravděpodobností v Majdanku, kde byl
 Karel zavražděn. V dopise se snaží zlehčit situaci a manželku uklidnit.

**420 – Karel Baum s manželkou
 těsně před válkou**

Židovské muzeum v Praze

Ghetto Minsk

V době, kdy Minsk v červnu 1941 dobyla a okupovala německá armáda, zde
 žilo 50–70 tisíc Židů. Již během následujícího měsíce bylo v severovýchodní
 části města zřízeno ghetto: tvořilo ho 40 ulic s 273 domy a židovský hřbitov.

První „západní“ transport přijel do Minsku 11. listopadu 1941 z Ham-
 burku, o deset dní později vystoupili na zdejším nákladovém nádraží Židé
 z Brna. Brzy následovaly další vlaky z Německa a Vídně. Brněnští Židé
 shodně vypovídali o šoku při pohledu na první mrtvé, které spatřili cestou
 z nádraží do ghetta. Byli umístěni v tzv. „zvláštním ghettu“ a styky s „hlav-
 ním ghetttem“, kde žili místní, byly zakázány.

Židé ze střední Evropy nebyli připraveni na tamní klimatické pod-
 mínky, neznali místní poměry, a proto pro ně bylo zpočátku obstarávání
 životních potřeb velmi obtížné. Výměnný obchod jim situaci ulehčil jen
 do té doby, dokud měli co nabídnout. Ghetto představovalo zdroj pracovních
 sil, denně odtud vycházely kolony dělníků, donucených k otrocké práci pro
 potřeby německé armády.

V ghettu průběžně probíhaly likvidační „akce“. Všechny měly podobný
 průběh: příslušníci SS za pomoci bezpečnostní policie obklíčili ghetto,
 zvláštní komando procházelo ulicemi a nahánělo vězně do vozů, které je
 odvážely na místo popravý nedaleko Malého Trostince. Osudným se pro oby-
 vatele ghetta stal 28. červenec 1942, kdy byly nasazeny i pojezdové plynové
 komory. K zavraždění téměř deseti tisíc lidí tehdy nacisté potřebovali pouhé
 čtyři dny. V této době byla usmrcena také většina lidí z brněnského trans-
 portu: osvobození se dožila jedna žena a dvanáct mužů.

V červnu 1943 nacisté rozhodli o likvidaci ghett na východních úze-
 mích, tedy i v Minsku. Práceschopní vězni byli nasazeni na otrocké práce
 do koncentračních táborů. Ostatní byli 21. října 1943, při likvidaci ghetta,
 zavražděni v Malém Trostinci.

**421 – Ulice v Minsku krátce
 po vzniku ghetta, srpen 1941**

archiv Waltera Frentze, Berlín

423 – Vzpomínka Leo Herzoga na ghetto v Minsku

„Cestu nastoupilo 1000 lidí a trvala čtyři a půl dne. Přijeli jsme do Minsku 20. listopadu 1941 kolem desáté hodiny dopoledne. Na nádraží nás čekali lotyšští SS a cestou do ghetta mlátili lidi pendreky, zvláště staré a nemocné. Ghetto řídili hamburští, ti byli první transport, pak tam už taky byli z Frankfurtu a Porýní, později přijeli Vídeňáci a z Berlína. Lidi čekalo nepříjemný překvapení – nepřišly žádné zavazadla, tak měli jen to, co měli na sobě. Mně se to stalo taky.

Dřevěné baráčky byly zpustošené a skoro v každém byli ubití a zastřelení lidé, které už ožrali kočky, psi a potkani. Týden před naším příchodem tu byl strašlivý pogrom na ruské Židy. Ty, co tam bydleli, svolali na apelplac nebo na hřbitov. Tam je postříleli, hodili do připravených jám, posypali vápnem a dalších dvacet Židů to muselo uklidit.

Domeček, kde nás ubytovali, byla jedna místnost s kuchyní. Byly to dřevěné barabizny a v jedné místnosti nás spalo osmnáct až dvacet. Muži a ženy společně. Muselo se nás tam vejít hodně. Za námi přijel ještě jeden rakouský transport, ale to už byli staří lidé – ti tam přijeli a v krátké době umřeli, bylo tam -30°C mrazu.

V listopadu se ještě našla práce pro řemeslníky. V ghettu jsme dostávali na den asi 200g chleba a vodnatou polívku. A tak byla velká tlačenice o dobrou práci, aby si lidi opatřili trochu jídla navíc a mohli „taušovat“¹.

28. července 1942 se stala velká katastrofa. Na apel museli nastoupit všichni, co nebyli v práci, odvezli je pak v gaswagenech² na hřbitov. Pak šli SS se psy a ty, co našli v barákách schované, zlikvidovali. Zůstalo pak jen asi 120 Brňáků. V zimě umřelo hodně lidí hladem, byly horečky, průjmy, říkali jsme tomu „Lagerkrankheit“.

Židovské muzeum v Praze

Leo Herzog byl deportován z Brna v listopadu 1941 do ghetta v Minsku. Osvobozen byl v Dachau.

¹ Měnit.

² Plynovací vozy.

„Když jsme konečně přijeli do Minsku, nechali nás stát několik hodin na trati, pak nás pustili z vlaku s tím typickým příjmem ,raus, raus, Juden!` Tam jsem poprvé viděl viset lidi na kandelábrech kolem dokola. Vítr s nima cloumal, vydávalo to takový nepopsatelný zvuky, nevím, jestli si dokážete představit tu scénérii.

Jídla bylo málo, ale pochopitelně jsme uměli organizovat¹. Ze začátku jsme byli odkázaný na pomoc ruskejch Židů. Na zádech měli Schandfleck – znamení hanby, kdežto my měli hvězdy s nápisem ,JUDE` jen vpředu. My jsme jim dali hodinky a oni nám za to krajíc chleba.

Bylo tam zvláštní Arbeitskomando Opera v budově opery v Minsku. Tam nedělali nic jinýho, než denně sortýrovali boty k botám, kalhoty ke kalhotám, saka k sakům. To bylo šatstvo Židů, který byli zlikvidovaný v Minsku v plynových autech.“

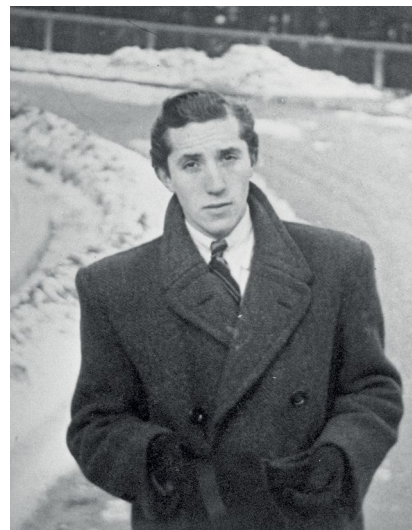
Židovské muzeum v Praze

Baranoviči

Do Minsku měl odjet i transport, který opustil Terezín 28. července 1942. Kvůli velké vyvražďovací „akci“ byl však zastaven již v městečku Baranoviči. Lidé, kteří vystoupili na nádraží městečka a uvěřili informaci o přestávce s teplým jídlem, teprve u jámy s ozbrojenými vojáky pochopili, co je čeká. Část byla postřílena, další byli nahnáni do pojízdných plynových komor. Mrtvolky byly naházeny do hromadného hrobu. Ještě večer dostala skupina žen z ghetta za úkol naložit šaty a boty obětí na nákladní auta. Po skončení práce byly postříleny, jen dvěma dívkám se podařilo zachránit pod haldami šatstva. Z tisíce deportovaných terezínských vězňů nikdo nepřežil.

¹ Illegálně shánět, měnit nebo si přivlastnit.

425 – Jindřich Feinberg před deportací

Národní archiv

426 – Příslušníci Einsatzkomanda 8 v Baranoviči při odpočinku

archiv Stasi, státní tajné služby bývalé NDR

Popravčí čety se střídaly až do setmění.

Nedaleko byly pro střelce připravené stoly s občerstvením a alkoholem. Tyto jednotky byly součástí tzv. Einsatzgruppen (operačních skupin), které na okupovaných územích systematicky likvidovaly politické odpůrce nacistů a vyhlazovaly židovské obyvatelstvo. Fotografie byla jedním z důkazů v soudním spisu z procesu s členem tohoto Einsatzkomanda (zvláštního oddílu).

Malý Trostinec

➔ Vyprávěné dějiny > Hanuš Münz

Koncentrační a vyhlazovací tábor Malý Trostinec vznikl počátkem roku 1942 na území bývalého kolchozu Karla Marxe v blízkosti stejnojmenné vesnice, asi 12 km jihovýchodně od Minsku. Tábor byl označován jako statek SS a zásoboval německé jednotky v Minsku. Bylo zde k dispozici rozsáhlé zemědělské i řemeslnické zázemí: stáje pro dobytek, mlýn, pila, truhlářství, krejčovská i ševcovská dílna. Vězni byli nejprve ubytováni v bývalých stodolách a hospodářských budovách, později si sami postavili jednoduché dřevěné baráky s palandami. Na jaře 1942 byl tábor obehnan vysokým drátěným plotem pod elektrickým napětím.

Původně byl tábor určen pro válečné zajatce, ale postupně sem byli odvezeni obyvatelé z blízkého okolí a Židé z Minsku. Lesík Blagovščina nedaleko tábora sloužil jako místo hromadných vražd. Od jara 1942 se Malý Trostinec stal cílovou stanicí mnoha vlaků s Židy z obsazené střední a západní Evropy. V létě byla vybudována železniční přípojka a zástupy deportovaných tak vystupovaly blízko místa své smrti. Byli zastřeleni nebo udušeni v mobilních plynových komorách. Terezínské ghetto opustilo v období mezi červencem a zářím 1942 pět vlaků, které odvezly do Malého Trostince na smrt 4993 vězňů, život si zachránilo pouhých 9.

427 – Kufr Richarda Hirsche nalezený v hromadě zavazadel obětí vyhlazovacího tábora Malý Trostinec, patrně 1944

Gosudarstvennyj film i fotoarchiv, Dzeržinsk

Richard Hirsch se narodil v roce 1896. V červenci 1942 byl deportován do terezínského ghetta. Zde byl 25. srpna 1942 zařazen do transportu Bc do Malého Trostince, kde byl zavražděn. Fotografie byla pořízena těsně po osvobození tábora dokumentaristy Rudé armády.